

УДК 658

**ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ
РОЗРАХУНКІВ З РІЗНИМИ ДЕБІТОРАМИ**

*Ю.В.Бережняк, студентка 5 курсу ОКР «Магістр», економічного факультету,
спеціальність «Облік і аудит»*

Науковий керівник – С.В.Тивончук, к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Для нормального функціонування всіх ланок народного господарства необхідно щоб підприємці, ухвалюючи рішення, мали достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, в тому числі, про стан дебіторської заборгованості, про законність і підтвердження господарських операцій, в результаті яких вона виникла.

Ключові слова: *дебіторська заборгованість, суб'єкт господарювання, контроль розрахунків*

Постановка проблеми. В сучасних умовах важливим є вирішення проблеми покращення фінансового стану вітчизняних підприємств та їх фінансових результатів. На жаль, нині суб'єкти господарювання передусім вирішують власні проблеми замість виконання фінансових платіжних зобов'язань перед партнерами. Поглиблює платіжну кризу і нерегульованість бюджетної системи, що стосується несвоєчасної оплати державних зобов'язань, які здійснюються за рахунок бюджету. Певною мірою цей факт пов'язаний із впливом світової економічної кризи, проте в нашій країні негативні тенденції підсилюються ще й поганою організацією обліку та незадовільним станом контролю всередині підприємств за виконанням договірних зобов'язань. Облік дебіторської заборгованості можна вважати одним з найбільш складних і суперечливих питань українського обліку на сьогоднішній день. Зрозуміло, що незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості уникнути її неможливо. Тому підприємству необхідно шукати способи ефективного управління дебіторською заборгованістю, зокрема вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків, організації ефективної та дієвої системи внутрішньогосподарського контролю тощо.

Аналіз досліджень. Напрями управління дебіторською заборгованістю досліджували в своїх наукових працях такі економісти як М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, В.Я. Плаксієнко, В.В. Сопко, К.С. Сурніна, Н.М. Ткаченко та багато інших. Здебільшого дослідники акцентують увагу на формуванні дебіторської заборгованості, її оцінці, питаннях кредитної політики підприємств, тоді як подальшого дослідження потребує розробка комплексної методики управління дебіторською заборгованістю. Недостатньо дослідженими залишилися і галузеві особливості обліку розрахунків із дебіторами, які потребують роз'яснення та уточнення.

Мета написання статті визначити особливості бухгалтерського обліку та запропонувати найбільш ефективні шляхи підвищення внутрішньогосподарського контролю розрахунків з дебіторами на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови ринкової економіки вимагають від підприємств термінової реалізації продукції, постійного пошуку нових покупців та споживачів. В процесі цього часто суб'єкти господарювання зустрічаються з проблемами, які полягають в неможливості своїх контрагентів вчасно розрахуватися за поставлену їм продукцію, у зв'язку з недостатністю коштів та невпевненістю остатніх в успішній її реалізації. Так виникає дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість – це стале поняття, воно є економічно загально визнаним, відображається окремим рядком балансу підприємства, відноситься до активів, та обліковується в бухгалтерських документах. Процес та методика обліку дебіторської заборгованості визначена в П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємства на певну дату [2].

Дебіторська заборгованість як поняття є досить широко висвітлено в науковій літературі. Зокрема Є. Панченко відзначає, що дебіторська заборгованість – це борг підприємству, організації, фізичній особі, що виник у процесі господарських відносин з іншими юридичними і фізичними особами. Дебіторська заборгованість, на думку Л. Канищенко, – це частина обігового капіталу підприємства, компанії; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками (дебіторами) за поставку товарів, виконання робіт, надання послуг тощо [6]. А.Г. Загородній відзначає, що дебіторська заборгованість означає суму заборгованостей підприємству (організації) від юридичних або фізичних осіб (дебіторів) на певну дату, яка виникає в процесі господарських стосунків між ними.

Не дивлячись на велику кількість визначень дебіторська заборгованість залишається певним видом кредитних відносин між покупцем та продавцем продукції. І завжди існує певний ряд проблем пов'язаний з розрахунком між ними. Важливим моментом є правильне визначення сум дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи. За даними бухгалтерського обліку можна визначити суму заборгованості на будь-яку дату, але звичайно така сума визначається на дату балансу. Оскільки відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку підприємства подають також проміжну (квартальну) звітність, то суму дебіторської заборгованості підприємства слід визначати щоквартально.

Порядок бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності регулюються П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Дія П(С)БО 10 не поширюється тільки на бюджетні установи, всі інші юридичні особи зобов'язані керуватися його вимогами. Дебіторська заборгованість відображається у формі № 1 «Баланс» у складі активів. Активи підприємства – це ресурси, що контролюються підприємством, від використання яких очікується отримання економічних вигод у майбутньому. Звичайно економічна вигода від дебіторської заборгованості виражається в тому, що підприємство в результаті її погашення розраховує рано чи пізно отримати грошові кошти або їх еквіваленти. Відповідно дебіторську заборгованість можна визнати активом тільки тоді, коли існує ймовірність її погашення боржником. Якщо такої ймовірності немає, суму дебіторської заборгованості слід списати. Якщо заборгованість неможливо достовірно оцінити, тобто визначити її суму, вона не може бути визнана активом і не повинна відобразитися в балансі.

Контроль за дебіторською заборгованістю оснований на формуванні впевненості про вчасний та повний розрахунок за відвантажену продукцію. З точки зору обліку виникає кілька неузгодженостей контролю, зокрема в процесі формування резерву сумнівних боргів – це нормативна невизначеність коротко- та довгострокової дебіторської заборгованості. Облік їх повинен вестися на різних рахунках бухгалтерського обліку; виникають певні суперечності оскільки короткострокова дебіторська заборгованість – це оборотний актив, а довгострокова – необоротний, як і вважає багато дослідників.

Сучасні умови господарювання, що склалися в Україні викликають постійне зростання величини дебіторської заборгованості сільськогосподарського підприємства. Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба управління дебіторською заборгованістю. Розробка ефективного управління дебіторською заборгованістю є одним із

ключових завдань у вирішенні задач підприємства з позиції забезпечення належного рівня фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовому оздоровленні [7].

Так проблему для підприємства становить прострочення заборгованості, оскільки це вимагає прийняття негайних рішень стосовно можливості отримання коштів для забезпечення фінансування діяльності відповідно до фінансового плану підприємства, обліку простроченої заборгованості, формування резерву сумнівних боргів підприємства, та розгляд рішення про доцільність проведення факторингу стосовно боргу, а це в свою чергу вимагає правильного відображення цих дій в обліку для формування повною, точною, актуальною інформації для прийняття управлінських рішень як всередині підприємства так і його контрагентами.

Для забезпечення такого принципу бухгалтерського обліку, як «обачність», дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги відображається в бухгалтерській звітності у чистій реалізаційній вартості, що враховує величину резерву сумнівних боргів. Питання визначення величини такого резерву потребує доопрацювання в плані конкретизації методики розрахунку. Слід запропонувати комплексний методичний підхід до розрахунку резерву сумнівних боргів, розробити комплексну методику розрахунку такого резерву, що містить аналітичну і математичну моделі розрахунку. Суть аналітичної моделі полягає в оцінюванні рівня платоспроможності дебітора на основі розроблених критеріїв рівня неплатоспроможності, за результатами якого списують дебіторську заборгованість покупців і відображають списанні суми як сумнівний борг. Використання комплексного математичного підходу до розрахунку резерву сумнівних боргів забезпечує розробку комплексної політики розрахунку такого резерву, виходячи з всебічного оцінювання розмірів, складу та термінів виникнення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги з урахуванням специфіки господарюючого суб'єкта [8].

На нашу думку, правильне облікове відображення дебіторської заборгованості дозволить сформувати більш актуальну інформацію про підприємство і разом з тим правильно та економічно обґрунтовано нараховувати суму податку на прибуток. Контроль повинен здійснюватися починаючи з відвантаження сільськогосподарської продукції, проходження розрахункових документів, їх оплати до надходження виручки від реалізації продукції на розрахунковий рахунок підприємства. Такий контроль здійснюється в рамках загального контролю на підприємстві. Особливу увагу слід приділяти найбільш крупним і сумнівним видам дебіторської заборгованості по товарному кредиту, а також середньому розміру товарного кредиту, а потім останнім видам дебіторської заборгованості, що не роблять серйозного впливу на фінансові результати діяльності підприємства. Таким чином, з метою оцінки стану дебіторської заборгованості слід проводити контроль в розрізі розміру заборгованості окремих дебіторів за термінами виникнення боргів.

Висновки: Таким чином, дебіторська заборгованість – один з найважливіших показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Сьогодні склалася ситуація, коли на сільськогосподарських підприємствах ураховуються величезні суми дебіторської заборгованості, а заходи керівництва щодо її погашення залишаються неефективними та не дають потрібного результату. Отже, не виникає сумніву щодо необхідності подальших пошуків удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю загалом і, зокрема, обліку та контролю. Подолати проблеми в обліку та контролі дебіторської заборгованості можна за допомогою створення резерву сумнівних боргів, моніторингу потенційних дебіторів, систематичного проведення інвентаризації розрахунків, відокремлення особи чи сектора у відділі внутрішнього контролю, відповідального за стан розрахунків із дебіторами тощо.

Список літератури

1. Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2006. - № 21-22. - С. 29-29.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2006. - № 21-22. - С. 34-39.
4. Бутінець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. За ред. Ф.Ф. Бутінця; 2-ге вид., перероб і доп. - Житомир: ПП «Рута», 2008.- 480с.
5. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. За ред. Ф.Ф. Бутінця; 2-ге вид., перероб і доп. -Житомир: ПП «Рута», 2008.
6. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія. – У 3-ох т. – Т. 1. – К. : Вид. центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Рибалко О. М., Сичова М. Б. Деякі аспекти ефективного управління дебіторською заборгованістю / О. М. Рибалко, М. Б. Сичова // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №1. – С. 164–169.
8. Гуцаленко Л.В., Фурман Л.П. Організація та методика контролю дебіторської заборгованості підприємств економіки / Л.В. Гуцаленко, Л.П. Фурман // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com> / 21_NNP_2010/Economics /70388.doc.htm.